

УНОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ОСНОВІ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ЧАСТИН СЛІВ ЧУЖОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

У статті проаналізовано моделі формування лексико-семантичних елементів складних слів української мови на основі термінологічних частин слів чужомовного походження.

Для того, щоб остаточно унормувати терміносистеми українських галузей знань та виробництва, затвердити держстандарти термінологічних понять, що належить до важливих державотворчих процесів, та осмислити закони поповнення мови чужими словами, слід збагнути системність міжнародних кореневих компонентів (МКК) у цих словах сучасної української мови, їх динаміку використання і навіть кодифікацію. Чи не однією із перших з-посеред українських мовознавців своєчасно пізнала актуальність цієї теми і на основі вичерпно зібраного матеріалу висвітлила її І.М. Кочан, яка зуміла довести, що вивчення термінологічних фактів і загальноживаних слів доцільно розпочинати саме із висвітлення такого аспекту, який, як це не парадоксально, досі не став предметом системного філологічного дослідження.

Автор поставила собі складну мету: вперше в україністиці на базі своєї картотеки МКК (їх виявлено в українській мові понад 400) та слів із цими компонентами (понад 25000 одиниць) простежити наявність таких кореневих компонентів та утворень з ними в українській мові, з одного боку, і водночас розкрити їх функціонування у процесі формування слів і термінів зокрема, з другого, що вказує на різноплановість виконаного дослідження.

Разом з тим саме такий спосіб опрацювання дав підстави показати зібраний матеріал в опублікованих наукових джерелах (їх у списку 325 одиниць), а, накопичивши його, здійснити чіткий аналіз.

Виконане дослідження дало змогу узагальнити, уніфікувати, систематизувати й упорядкувати зібраний матеріал із найдосконаліших 87 лексикографічних видань, що виходили друком протягом ста років ХХ – початку ХХІ століть (період з 1905 по 2005 рр.). Воно не лише виявило закономірності адаптації запозичених слів у всіх термінологічних системах мови в період їх найбухливішого, хоча подекуди складного, опрацювання, а й вияснило ряд питань, що стосуються входження цих чужомовних елементів у загальну лексику, висвітлило шляхи інтернаціоналізації словникового складу. До речі, у роботі лише позірно вказано, що матеріал

використано з одного століття, бо свої спостереження І.Кочан при потребі підтверджує прикладами з XVII, XVIII, XIX і навіть XI, XII ст.

Цілком доречною у роботі І.Кочан є вичерпна інформація про дослідження мовознавцями цієї проблеми. Дослідниця підтверджує вже відому думку, що входження чужомовних слів у мову вважається нормальною функцією і, що такі терміни не є ізольованими від інших. Інтернаціональна чи міжнародна лексика не порушує внутрішньої структури мови, а забезпечує контакти з іншими мовами світу і вказує на високий рівень української літературної мови загалом та української термінології зокрема. Дослідниця до всіх опрацьовуваних проблем підходить самостійно і виявляє при тому глибокі фахові знання. Слід вказати і на те, що автор послідовно осмислює той чи той використовуваний термін, чи то у плані нової постановки питання, чи нового підходу до його оцінки. У зв'язку з МКК вона, наприклад, повністю розмежовує національне і запозичене в мові, на практиці опрацьованих лексикографічних праць столітнього періоду розкриває проблему «свого» і «чужого» в термінології, зокрема вперше відзначає, що інтернаціональне втілюється в різних національних реалізаціях. Це виявляється і тоді, коли уточнюються такі термінологічні поняття, як термінокомпонент та терміноелемент.

З'ясувавши статус міжнародних терміноелементів, дослідниця створила підвалини аналізу модифікації основ з міжнародними кореневими компонентами. Під цим кутом зору вже доведено, що міжнародні компоненти, зокрема в термінах, посилюють дериваційну силу і навіть сприяють виявленню в них певної самостійності. Крім того, вони об'єднуються в окремі дериваційні гнізда, набувають цілком нових якісних характеристик – то конкретного значення кореневої морфеми, то узагальненого, можуть субстантивуватися на даному етапі, перетворюватися в різні види аббревіації, навіть редукуватися. Такий широкий спектр явища модифікації основ з МКК є новою сторінкою українського мовознавства.

Глибоке розуміння лінгвістичних процесів авторка показала і під час висвітлення системності слів з МКК і досить переконливо довела, що цей блок проблем, особливо в термінологічних системах, розкривається у парадигматичних та синтагматичних відношеннях. Ми повністю погоджуємося з твердженням, що парадигматичні та синтагматичні відношення між словами чи термінами вказують на їхню системність, зокрема, *парадигматичні* – на ознаки, за якими терміни об'єднуються в певні групи, класи (значення, синонімія, антонімія, гіпер-гіпонімія, ієрархія одиниць) та *синтагматичні* – на сполучуваність термінів і коренів.

Як відомо, принцип системності давно став лінгвістичною аксіомою. На прикладі аналізу парадигматики та синтагматики в роботі наведено цінне

спостереження: системність термінології відрізняється від системності загальнонавчальної лексики. Характеризуючи системність МКК, авторка вичерпно висвітлює погляди на теорію поля, дала опис парадигматичних відношень, синтагматики термінів, що наявні між послідовними мовними одиницями, з одного боку, а з другого, різнолінійну сполучуваність, яка веде до створення моделей у внутрішній сполучуваності та вказує на специфіку зовнішньої синтагматики.

Для української науки важливими є і розв'язані в роботі проблеми використання чужих слів з міжнародними варіантами для найменування нових понять, їх застосування як словотворчих засобів. До вдалих частин дисертації належить і та, що висвітлює зв'язок термінологічної норми з проблемою кодифікації термінів, які мають міжнародні компоненти, у зв'язку з чим вдається схарактеризувати аббревіаційний спосіб словотворення, суфіксальну та аналітичну деривацію.

Про те, як тонко дослідниця відчуває компоненти різних термінів, свідчить аналіз препозитивних та постпозитивних термінів, які дисертантка називає препозиційними і постпозиційними. І в першому, і в другому випадку авторка з глибокою ерудицією висвітлює джерела запозичень МКК, полісемію, етимологію, фіксацію, семантичні та граматичні модифікації. Крім проникливого аналізу цих фактів, схвалення заслуговують і цікаві дані про кількісне використання препозиційних та постпозиційних міжнародних компонентів. До того ж авторка виявила, що перших (препозитивних) значно більше. Водночас визначено в роботі їх конкретні лексико-семантичні групи, термінополя, мікрополя, плинність і змінність використаних слів з тими чи іншими кореневими компонентами.

Слід звернути увагу і на деякі порушення редакційного плану. Наявна певна невідповідність статистичних даних: у тексті опрацювання роботи написано, що слів із міжнародними кореневими компонентами є понад 25000, а розглянуто лише 9000, а в авторефераті вказано, що таких слів лише 9000.

Однак ці зауваження і побажання не применшують оцінки роботи. Переважна більшість міркувань автора переконливо та науково обгрунтовані. Усе висловлене дає нам підстави стверджувати, що здійснене дослідження про системність, динаміку, кодифікацію слів з міжнародними кореневими компонентами в сучасній українській мові відповідає вимогам часу.

Кочан І.М. Системність, динаміка, кодифікація слів з міжнародними кореневими компонентами в сучасній українській мові. – К., 2006. – 567 с.

Models of forming of lexicosemantic variants of complex Ukrainian words based on terminological parts of words of foreign origin are analysed in the article .

Key words: *normalizing, components of words, unification of international terminological components.*